

**ДОСИТЬ ТРУЇТИ
КРИВИЙ РІГ!**

**ПРЯМУЄМО
РАЗОМ**

← ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

**СПОСОБИ ЗАХИСТУ
НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ**

Policy Paper

Громадська спілка «Досить труїти Кривий Ріг»

WEB: www.dtkr.com.ua

Facebook: www.facebook.com/dosytKR

Instagram: www.instagram.com/stop_poisoning_kryvyi_rih

E-mail: ecodtkr@gmail.com

Phone: +38 096 091 69 55

Самостійне електронне мережеве методичне популярне видання

УДК: 502/504

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ. СПОСОБИ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ: Policy Paper. м. Кривий Ріг: ГС «ДКТР». 2024 р. 40 с.DOI: [10.13140/RG.2.2.20904.34563](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20904.34563)

У цій публікації наведений аналіз результатів реалізації проекту, поради, рекомендації, успішні практики ГС «ДКТР» та партнерів коаліції «Досить труїти Україну». Ця публікація містить корисну інформацію про практики та стратегії партисипаційної демократії, які можливо ефективно використати для захисту навколишнього середовища та підвищення якості життя міст та агломерацій в умовах післявоєнної відбудови та Європейської інтеграції України. Додатково, публікація містить аналіз нормативно-правових прогалин, які потребують громадського контролю, моніторингу та адвокації. Інформація, наведена у цій публікації, буде корисна широкому колу читачів: представникам інституцій громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування та органів влади.

УКРАЇНА, ЄС, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ГРОМАДЯНИ, КОНТРОЛЬ, МОНІТОРИНГ, ДОВКІЛЛЯ, ПОЛІТИКА**CITIZEN MONITORING. WAYS TO PROTECT THE ENVIRONMENT AND IMPROVE THE QUALITY OF LIFE: Policy Paper.** Kryvyi Rih: DKTR. 2024. 40 p.

This publication provides an analysis of the project implementation results, advice, recommendations, successful practices of DTKR and partner-members of the "Stop Poisoning Ukraine" coalition. This publication contains useful information about the practices and strategies of participatory democracy, which can be effectively used to protect the environment and improve the quality of life in cities and agglomerations in the conditions of post-war reconstruction and European integration of Ukraine. Additionally, the publication contains an analysis of regulatory problems, that require citizens monitoring and advocacy. The information provided in this publication will be useful to a wide range of readers: representatives of civil society institutions, local self-government bodies and authorities.

UKRAINE, EU, EUROPEAN INTEGRATION, CITIZENS, CONTROL, MONITORING, ENVIRONMENT, POLITICS

З питаннями, зауваженнями та пропозиціями, що стосуються цієї публікації, просимо звертатися електронними листами на адресу ГС «ДКТР»: ecodtkr@gmail.com

© ГС «ДКТР», 2024

Поширюється на умовах ліцензії CC-BY-NC-SA

Поширюється безкоштовно

ЗМІСТ

	с.
ВСТУП	4
ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ	8
ГРОМАДСЬКИЙ МОНІТОРИНГ ДОВКІЛЛЯ	14
АДВОКАЦІЯ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ МЕШКАНЦІВ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ	22
СТАЛЕ ПОВОДЖЕННЯ З РОСЛИННИМИ ВІДХОДАМИ ТА ЗЕЛЕНИМИ НАСАДЖЕННЯМИ	29
СЕКТОРАЛЬНІ ВИСНОВКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	37

Застереження про відмову від відповідальності:

Ця публікація підготовлена командою ГС «Досить труїти Кривий Ріг» спільно з партнерами коаліції «Досить труїти Україну» за результатами наскрізної діяльності із поширення практик зеленої партисипаційної демократії через розвиток та визнання громадського недержавницького контролю та моніторингу довкілля, що здійснюється в межах проекту ENI/2021/428-146 «Громадський контроль – спосіб захисту довкілля та підвищення якості життя» за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю ГС «Досить труїти Кривий Ріг» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Посилання на джерела інформації, використані цитати та додаткові пояснення наведені у виносках до кожної сторінки, де ці джерела інформації та пояснення використані.

ВСТУП

Громадська спілка “Досить труїти Кривий Ріг” (далі – ДТКР) є однією з провідних українських громадських організацій, що займається захистом довкілля та екологічних прав громадян України. У 2022-2023 роки ДТКР реалізувала проект “Громадський контроль - спосіб захисту навколишнього середовища та підвищення якості життя”, спрямований на підвищення рівня обізнаності громадян про стан довкілля та їхню участь у захисті навколишнього середовища. **Цей Проект планувався як можливість впливу на зміни у державній політиці та ставленні громадян України до навколишнього середовища в умовах загрозливого екологічного стану у промислових регіонах країни.**

В більшості індустріальних міст сучасної України підприємства розташовуються просто посеред населених пунктів. Але їх потужності та очисні споруди застарілі, строки їх модернізації постійно переносяться, а екологічні норми порушуються. Небезпека для здоров'я населення посилюється браком відкритої інформації про стан довкілля, а також відсутністю сучасних систем екологічного моніторингу та оповіщення населення. Щоб змінити ситуацію на краще, громади мають брати на себе відповідальність, а

громадяни - бути більш активними та наполегливими у своїх вимогах до контролюючих органів.

Вагомим поштовхом для підвищення рівню активності громадян у бажанні комфортного життя стала Революція Гідності. Одним з її наслідків стало підписання та ратифікація сторонами Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом¹, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами². Цей рамковий документ став відправною точкою у всеосяжному реформуванні країни, адже за його логікою екологічна безпека та громадянська активність мають враховуватися у кожному з видів діяльності. Зокрема, у Розділі V Угоди навколишньому середовищу присвячена окрема 6 глава. Також **421 стаття Угоди наголошує на необхідності залучати до співпраці організації громадянського суспільства.** Основна мета нашого проекту – заохотити громадськість до захисту конституційних прав на безпечне довкілля та природоохоронної діяльності, поширення цінностей чистого довкілля, сприяння становленню екологічно здорового середовища в світлі Європейської Зеленої Угоди.

Співробітництво України і Європейського Союзу у сфері охорони

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Громадський контроль. Способи захисту навколишнього середовища та підвищення якості життя: Policy Paper. Кривий Ріг: ГС «ДТКР». 2024](#)

Редакція від 30.11.2023.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

² Далі за текстом - Угода

навколишнього природного середовища впродовж останніх років значно поглибилось і здійснюється за кількома актуальними для обох сторін напрямками. Для вирішення таких задач на місцевому рівні й були сформовані конкретні цілі нашої проектної діяльності.

Україна усе ще потребує докорінних політичних, інституційних та технічних змін в екологічному законодавстві та системі екологічного моніторингу й контролю. В країні діє низка громадських організацій, які опікуються питаннями наближення законодавства до вимог Угоди про асоціацію з ЄС та Євродиректив. Проте брак навичок та знань у сфері промислової екології серед інституцій громадянського суспільства став суттєвим загальмовуючим чинником у процесах реформування екологічної політики в Україні та наближення екологічного законодавства до принципів та стандартів Європейського Союзу. Адже відірвані від практики законодавчі акти, відсутність підзаконних документів, неузгодженість термінології не дають змоги реформам стати ефективними.

Отже, ми як мешканці промислових регіонів, що володіють таким досвідом, долучилися до осучаснення екологічного законодавства, розробки нових законів та нормативних актів. Саме тому ключовою нашою метою є поширення та розвиток дієвих та придатних до використання на практиці інструментів екологічного менеджменту та контролю серед громадянського суспільства загалом

та громадських організацій екологічного спрямування зокрема.

Для підтримки євроінтеграційного курсу України ДТКР бере участь у законотворчих процесах, роботі низки дорадчо-консультативних органів різних рівнів, оновленні нормативної бази, реформуванні різних ланок державної системи моніторингу довкілля. Наші фахівці працюють в робочих групах при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України, профільних комітетах Верховної Ради України, обласних та міських органах місцевого самоврядування. Фахівці спілки, екологи та юристи, представляли тут власні напрацювання та подавали пропозиції до проектів Законів, програм державного та місцевого рівнів.

Повномасштабне воєнне вторгнення суттєво вплинуло на наші плани, терміни їх реалізації. Ми, як і вся країна, переживаючи труднощі воєнної доби, трансформували свою поточну діяльність. Цілком мирні дослідження, що планувались в межах проекту, набули нових сенсів та необхідностей. Окупація територій, знищення систем життєзабезпечення, масовані ракетні та артилерійські обстріли і захоплення ядерних енергетичних об'єктів внесли свої корективи у плани та діяльність ДТКР. Виникли нові адвокаційні виклики. Разом з іншими громадськими організаціями ми зверталися до влади України та міжнародних інституцій з відкритими листами. Це дало можливість зробити голоси громадськості більш гучними. Спільна адвокація державних інституцій

України та громадськості щодо визнання "екоциду" окремим воєнним злочином вплинули на рішення ПАРЕ, яка ухвалила в січні 2023р. резолюцію про екоцид під час війни. Моніторинг та адвокаційні заходи нашої спілки охопили також і проблеми, пов'язані з воєнними злочинами проти довкілля. Серед нових викликів українців постала необхідність утилізації відходів руйнувань та обрахунку нанесених агресором збитків. Саме тому ДТКР долучилася до роботи з розробки таких політик і процедур на національному і на міжнародному рівні.

Таким чином наш проєкт ще на початку його реалізації вимушено трансформувався, узяв курс на нові ключові напрями та набув нових меседжів. Від березня 2022 року ми об'єдналися з українською владою та неурядовими організаціями екологічного спрямування з інших регіонів для оцінки екологічної шкоди, завданої війною, та задля збору інформації про екологічні злочини. Також ми розпочали комунікації з громадянами України про те, як варто поводитись у разі надзвичайних ситуацій та військових загроз.

Проте ми вважали за необхідне навіть і в ці важкі часи втілювати в життя наші мирні плани. Фінансова підтримка ЄС і NED (США) дозволила залучити до діяльності у проєкті фахівців з екологічної безпеки та аналітики даних, юристів, екологів. Їх науковий підхід до виконання поточних завдань дозволив ДТКР сформуванати добрі практики та поширити фахові матеріали, які легко сприймаються широким загалом.

За роки реалізації Проєкту ДТКР розширила мережу громадського моніторингу якості повітря в Україні який використовує принципи та настанови Українського індексу якості повітря. За допомогою застосування «Дихай, Дніпропетровщино» мешканці регіону можуть як дізнатися про якість повітря в режимі реального часу, так і отримати поради щодо активностей та способів поведінки за такого стану забруднення, а в разі значного забруднення - вчасно отримати оповіщення про це, щоб прийняти рішення щодо своїх подальших дій.

Ми продовжили нашу спільну адвокаційну кампанію про стале поводження з рослинними залишками, навчали українців компостувати. Відсутність чіткого плану поводження з рослинними відходами як на державному, так і на місцевому рівнях - одна з проблем, вирішенню якої ДТКР приділяє багато уваги вже протягом трьох років.

Мабуть найбільшим надбанням за цей час є розбудова коаліції громадських організацій екологічного спрямування з належним врядуванням та розвиненими інструментами екологічного менеджменту у світлі Європейської Зеленої Угоди. Станом на січень 2023 р. "Досить труїти Україну" об'єднала вже 16 організацій з різних регіонів України і одну з Чехії. Серед них ГС ДТКР (Кривий Ріг), ГО "Флора" (Кропивницький), ГО Дзига (Запоріжжя), ГО "Фрі Ардуіно" та громадська мережа моніторингу якості повітря EcoCity (Івано-Франківськ), ГО "Зелений лист" (Одеса), ГО "Зелений світ - друзі Землі" (Дніпро), ГО "Екосенс" (Запоріжжя), ГО "Довкола"

(Дніпро- Тернопіль), ГО "Maidan Monitoring Information Center" (Харків), ГО "Team4Ukraine" (Чехія), БО «БФ «Перший фонд відновлення України»» (Київ), ГО "Покровська правозахисна організація ЩИТ" (Покровськ), ГО

"Машина часу" (Дніпро), ГО "Кінбурн" (Миколаїв), Центр суспільних ініціатив "Еко-імпульс" (Полтава), Центр громадянського суспільства "Друкарня" (Слов'янськ - Івано-Франківськ).

Учасники коаліції громадських організацій «Досить трітати Україну»

Ми вдячні нашим партнерам за співпрацю, підсилення ідей і діяльності один одного. Щира подяка за фінансову підтримку нашої діяльності і ідей, а також за навчання і поради Представництву ЄС в Україні, Національному фонду демократії (NED, США) та Міжнародному фонду "Відродження".

ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ

ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕНОГО ДОСТУПУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ВІДСУТНІСТЬ НАЛЕЖНОЇ ПРАКТИКИ ПІСЛЯПРОЕКТНОГО МОНІТОРИНГУ

З початком війни відбулися значні зміни в законодавстві, що призвело до обмежень в отриманні екологічної інформації громадськістю. Указом Президента України від 24.02.2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»³ були тимчасово обмежені певні права громадян, зокрема право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб (ст. 34 Конституції України⁴). **Тимчасового обмеження права громадян на доступ до екологічної інформації,**

закріпленого в ст. 50 Конституції України, не оголошувалось, отже громадськість і надалі має право отримувати інформацію про стан навколишнього природного середовища, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей та іншу інформацію, передбачену ст. 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»⁵

Конституція України, стаття 50

Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», стаття 25 Інформація про стан навколишнього природного середовища

Інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) - це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

- стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів - землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;
- біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;
- джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

³ <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

- о загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;
- о екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;
- о витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.
- о Основними джерелами такої інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Проте у дійсності вийшло трохи інакше, зокрема доступ до екологічної інформації зазнав обмежень внаслідок закриття сайтів органів місцевого самоврядування, що було дозволено Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану»⁶. Закриття або обмеження роботи інформаційних електронних систем, а також публічних електронних реєстрів дозволені Постановою від 12.03.2022р. №263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану»⁷. **З моменту набрання чинності вказаними нормативно-правовими актами громадськості стало набагато важче отримувати екологічну інформацію про процедури СЕО та проектні рішення органів місцевого самоврядування.**

Крім того, з початку повномасштабного вторгнення на

територію України був закритий також і доступ до реєстру ОВД. Частково його відновили з червня 2022 року Наказом Міндовкілля № 225⁸. Цим наказом врегульовано, що під час дії воєнного стану громадські обговорення проводяться в формі надання письмових зауважень та пропозицій.

Неврегульованим вже тривалий час залишається питання здійснення післяпроектного моніторингу в процедурах ОВД, оприлюднення його результатів та їх впливу на подальшу діяльність підприємств - забруднювачів довкілля. Необхідність проведення післяпроектного моніторингу закріплені в ст. 13 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»⁹. Суб'єкт господарювання, якщо це передбачено висновком з ОВД, має забезпечувати здійснення післяпроектного моніторингу з метою виявлення будь-яких розбіжностей і відхилень у прогнозованих рівнях впливу та ефективності заходів із запобігання забрудненню довкілля та його зменшення. Якщо під час

⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20>

⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-n>

⁸ <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Nakaz-225-vidkryttya-Reyestru-2.pdf>

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

провадження господарської діяльності буде виявлений її значний негативний вплив на життя і здоров'я населення чи довкілля та якщо такий вплив не був оцінений під час здійснення ОВД та/або істотно змінює результати оцінки, рішення про провадження такої планованої діяльності за рішенням суду підлягає скасуванню, а діяльність – припиненню.

На практиці відсутність методик та не врегулювання понять, серед яких "значний негативний вплив", призвели до того, що післяпроектний моніторинг

або не здійснюється взагалі, або зводиться до накопичення результатів лабораторних досліджень та інших документів, які ніде не враховуються і ні на що не впливають. Ще однією із значних проблем післяпроектного моніторингу є те, що контроль за його виконанням та зберігання звітів покладено лише на УЦО, тому ми постійно звертаємо увагу на необхідність залучення до цього процесу і територіальних органів, а також місцевих органів влади, які відповідають за стан довкілля на своїй території.

КРОКИ НА ШЛЯХУ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Команда ГС ДТКР активно бере участь в процедурах ОВД та вже напрацювала досвід роботи з отримання необхідної інформації за умов діючих обмежень у воєнний час.

Інформацію та документи з реєстру громадськість може отримати, направивши запит до уповноваженого центрального (Міндовкілля) або територіальних (обласні департаменти екології) органів, залежно від групи підприємства, що планує здійснювати плановану діяльність¹⁰. Досвід ДТКР та наших колег свідчить, що Міндовкілля завжди оперативно реагувало на такі запити і надавало всі необхідні документи. Проте обласні органи чинили усілякі перепони, навіть погрожували направити матеріали в СБУ на тих людей, хто хотів реалізувати своє право на отримання екологічної

інформації та участь у процедурах ОВД.

Під тиском громадськості Міндовкілля створило та спрямувало до уповноважених територіальних органів рекомендації забезпечити надання доступу до інформації, що міститься у Реєстрі ОВД, в одноденний термін у разі надходження запиту щодо об'єктів та планованої діяльності в рамках процедур оцінки впливу на довкілля.

Проте зокрема Департамент екології Дніпропетровської ОДА відмовляє в наданні інформації в електронному вигляді, зазначаючи, що відповідно до вимог ЗУ «Про оцінку впливу3 на довкілля» громадськість має право ознайомлюватися з документами безпосередньо в приміщенні ОДА. Зрозуміло, що коли

¹⁰ <https://mepr.gov.ua/diyalnist/otsinka-vplyvu-na-dovkillya/roz-yasnennya-predstavnykam-gromadskosti>

мова йде про Повідомлення про плановану діяльність, з ним можна ознайомитися в приміщенні виконкому місцевої ради або суб'єкта господарювання, бо це невеликий документ, опрацювання якого не потребує багато часу та додаткової інформації. Але Звіт з ОВД - великий за обсягом документ, на вивчення якого витрачається кілька діб, опрацьовується ще купа додаткової інформації і документів, які мають бути під рукою. Тож робити це в приміщеннях місцевих органів або підприємств (як нам пропонують) неможливо. Тим більше коли треба приїхати наприклад з Кривого Рогу до Дніпра, враховуючи всі обмеження війни та повітряних тривог.

Тож, у разі відмови у наданні необхідної інформації з реєстру ОВД, слід звернутися до Міндовкілля та до Уповноваженого з прав людини про порушення прав на отримання екологічної інформації, додавши до звернення отримані відповіді.

З моменту набрання чинності Закону України “Про оцінку впливу на довкілля” ДТКР взяла участь майже у 150 процедурах, розпочатих на Криворіжжі. Ми подали більше 1000 зауважень до звітів з ОВД та SEO, а також сформувавши близько 500 пропозицій для зменшення негативного впливу планованої діяльності на довкілля. Отже, напрацювали великий практичний досвід, тому активно долучаємось і до законотворчих та нормотворчих процесів в цій сфері. Так, ми взяли

участь в обговореннях проекту Закону України № 2132-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період»¹¹, законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури оцінки впливу на довкілля»¹². Плановані зміни, на думку ГС ДТКР, дещо обмежують право громадськості на участь в прийнятті екологічних рішень. Серед іншого, ми пропонували публікувати інформацію на офіційних сторінках підприємств та ОМС у соцмережах, до яких доступ громадськості набагато більший¹³. Це тим більше актуально у воєнний час, коли обмежені можливості приїхати до приміщень, де розміщені паперові копії документів. Скорочення термінів громадського обговорення повідомлення про плановану діяльність з 20 до 12 робочих днів, на нашу думку, теж є не на часі з тих самих причин¹⁴.

З осені 2023 року громадські слухання почали проводитися в онлайн режимі, що значно збільшило можливості для діалогу громади з підприємствами та дозволяє більшій кількості громадян висловити свої пропозиції стосовно планованої діяльності.

Саме питання взаєморозуміння та пошуку шляхів вирішення довкіллевих проблем, неузгодженостей в законодавстві та нормативній базі стали темами обговорення на панелі «Процедура оцінки впливу на довкілля

¹¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20>

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-20>

¹³ <https://dtkr.com.ua/zminy-do-zakonu-pro-ovd/>

¹⁴ <https://dtkr.com.ua/analiz-vrahuvannya-mindovkillyam-propozycji-gs/>

та стратегічна екологічна оцінка – виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, чи чергова корупційна схема від влади?» Школи зеленої демократії від ДТКР. Її учасниками стали представники громадськості, бізнесу, екологів підприємств, розробників Закону України¹⁵.

Фахівці ДТКР ведуть екопросвітницьку діяльність серед молоді та активної громадськості, розповідаючи на семінарах і тренінгах про можливості впливу на прийняття екологічних рішень у своєму регіоні. Досвід свій та колег ми узагальнили у виданні «Успішні практики громадського впливу через процедуру ОВД»¹⁶. Участь у процедурах ОВД дає можливість знати дійсне екологічне становище в промисловій агломерації та впливати на встановлення екологічних вимог до підприємств та їх виробничої діяльності, контролювати в подальшому виконання цих вимог. Таким чином, впливати на умови свого життя та дотримання екологічних прав мешканців регіону.

Загальний висновок по Звітах з ОВД, які ми проаналізували: **жоден з суб'єктів господарювання не описав належним чином кумулятивний вплив на довкілля, а компенсаційні заходи здебільшого зводились до фрази: «передбачено сплату екологічних податків»**. Наші ж зауваження до профільного Міністерства щодо відсутності в Звіті з ОВД цих важливих досліджень не знаходили належної реакції, яка б захищала екологічні права громадян. Юридична нерегульованість процесу

визначення кумулятивного впливу на довкілля порушує права громадян на отримання екологічної інформації, а отже є порушенням Орхуської конвенції. Тому ми звертались до законодавчого органу з вимогою закріпити законодавчо та визначити чіткі критерії поняттям «кумулятивний вплив» та «компенсаційні заходи».

Завдяки активній участі громадськості державні органи визнають недостатньою проведену оцінку або відмовляють у наданні позитивного висновку з ОВД. Адже громадськість часто більш прискіпливо вивчає звіти, ніж працівники державних органів, краще знає стан довкілля у своєму регіоні, надає документи і докази, зібрані за багато років, вказує на маніпуляції та невідповідності у Звіті, а участь фахових громадських активістів демонструє силу і небайдужість громад до умов свого життя.

У 2023 році зроблені перші кроки щодо впорядкування здійснення післяпроектного моніторингу. Фахівці ДТКР активно працювали у складі робочих груп, надавали свої зауваження та пропозиції під час розробки «Методичних рекомендацій з підготовки звіту з післяпроектного моніторингу».

Під час війни ДТКР продовжує активно працювати в напрямку ОВД, представники беруть участь в робочих групах та нарадах, що стосуються змін в законодавстві, надсилають зауваження та пропозиції до уповноважених органів. В 2023 році були направлені пропозиції до

¹⁵ <https://dtkr.com.ua/shkola-zelenoyi-demokratiyi/>

¹⁶ <https://dtkr.com.ua/uspishni-praktyky-gromadskogo-vplyvu-cherez/>

Національної ради з відновлення України від наслідків війни, серед яких: створення єдиного реєстру результатів післяпроектного

моніторингу, або розширення реєстру ОВД з метою відображення цих результатів.

ЗАПРОПОНОВАНІ РІШЕННЯ

У команді ДТКР працюють фахові юристи, екологи та громадські діячі. Разом ми розробили зразки запитів на отримання екологічної інформації. За необхідності громадяни можуть звертатися до органів і в період воєнного стану, всі бланки розміщені на нашому сайті¹⁷.

Рекомендації до проєкту «Методичних рекомендацій з підготовки звіту з післяпроектного моніторингу» були скеровані до Міндовкілля України – як принципова позиція ГС «ДКТР» та настанови до покращення звітів з післяпроектного моніторингу у процедурах ОВД¹⁸.

Ми звернули увагу на важливу правову колізію, яка може стати суттєвою перепорою впровадження у практику запропонованих новацій. Поняття «Звіту з післяпроектного моніторингу» не визначено Законом України «Про оцінку впливу на довкілля». Відповідно і не врегульовані вимоги до змісту та оформлення цього «звіту». Додатково, Закон України не наділяє жодні органи виконавчої влади повноваженнями встановлювати ці вимоги у будь-який спосіб, окрім «як це визначено у висновку з оцінки впливу на довкілля». Ця правова колізія потребує детального додаткового вивчення, широкого експертного та

громадського обговорення на рівні Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів із подальшою підготовкою пропозицій про внесення змін до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» до Верховної Ради України. Для вирішення цієї правової колізії (і відповідно формування належної практики підготовки Звіту з післяпроектного моніторингу) необхідно змінами до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» визначити поняття «Звіт з післяпроектного моніторингу» та повноваження центрального органу виконавчої влади розробляти та затверджувати порядок та правила складання звіту з післяпроектного моніторингу (ППМ).

Документ Методичних рекомендацій не містить прикладу Звіту з ППМ, який би демонстрував належну практику його укладання та оформлення. Ця обставина може свідчити про відсутність такої практики в Україні або про відсутність узагальнення такої практики на рівні ЦОВВ. Спільнота ГС «Досить труїти Кривий Ріг» спільно із фахівцями мережі ГО «Довкола» та партнерами коаліції громадських організацій «Досить труїти Україну» запропонувала провести широке та публічне обговорення практики

¹⁷ <https://dtkr.com.ua/category/helpful-information/page/2/>

¹⁸ <https://drive.google.com/file/d/1HzqwAmJxrntI8GUoXnwbQXylz7nViaWy/view?usp=sharing>

(досвіду) ППМ, який був набутий суб'єктами господарювання України. Ми запрошуємо приєднуватися до спільних досліджень представників та фахівців Міністерства захисту

довкілля, залучених зовнішніх позаштатних радників / експертів, які мають прямий вплив на рішення міністерства.

ГРОМАДСЬКИЙ МОНІТОРИНГ ДОВКІЛЛЯ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ГРОМАДСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ДОВКІЛЛЯ

Згідно статті 22 частина 1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (редакція згідно 2973-IX)¹⁹ **державна система моніторингу довкілля - це система спостережень, збирання, оброблення, аналізу, зберігання та обміну інформацією про стан довкілля, вплив на нього, прогнозування його змін та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень в Україні з метою забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку.** Ця державна система моніторингу довкілля включає підсистеми: моніторинг атмосферного повітря; моніторинг вод; моніторинг земель і ґрунтів; моніторинг лісів; моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття; моніторинг у сфері управління відходами; моніторинг геологічного середовища; моніторинг впливу фізичних факторів (температура, шум, вібрація, іонізуюче та неіонізуюче випромінювання). Порядок

функціонування цієї системи моніторингу довкілля та її підсистем встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Частина 3 вказаної статті формує поняття «спостереження за станом довкілля або його складових», які здійснюються органами виконавчої влади, іншими спеціально уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Підприємства, установи та організації, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану довкілля, здійснюють спостереження за станом довкілля або його складових на території, на якій вони розташовані або якою користуються, відповідно до законодавства.

Нормативна та правова невизначеність громадського (не державницького) моніторингу формується трьома основними чинниками:

1. **Відсутнє поняття «моніторинг довкілля»**, проте визначено

¹⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20>

поняття «спостереження за станом довкілля».

2. **Відсутнє поняття «громадський моніторинг довкілля»**, що не дозволяє чітко окреслити правове коло осіб.
3. **Суб'єкт орієнтований підхід** до формування переліку осіб, яким надано право здійснювати моніторинг.

Законом визначена можливість суб'єктності для ОМС, установ та організацій, що здійснюють спостереження за станом довкілля (поза «дозволом» від КМУ або інших органів виконавчої влади). Законом не надається визначень та обмежень щодо суб'єктності громадян та їх об'єднань, наукових установ. Цим формується правова основа для визначення громадськості (у широкому сенсі) дійсним суб'єктом спостережень за станом довкілля та його складових.

Узагальнюючи результати численних обговорень у фаховому середовищі, фахівці ГС «ДКТР» пропонують упровадити поняття

«громадський моніторинг довкілля» як систему спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, які виконується за ініціативи громадян, за кошти громадян, силами та засобами громадян. Таким чином, громадський (не державницький) моніторинг довкілля – це особлива форма екологічного моніторингу у державі, у якій суб'єктом моніторингу є громадянин (фізична особа), яка не контролюється та не фінансується державою.

Технічні, методичні, комунікаційні та інші нормативно-правові питання, що стосуються громадського моніторингу довкілля, можуть та мають бути визначені Кабінетом Міністрів України.

Додатковою невизначеністю що має прямі наслідки для захисту екологічних прав громадян, є виключення Законом 2973-ІХ «післяпроектного моніторингу» як складової державної системи моніторингу довкілля.

ПОДОЛАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ НЕ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО ТА ГРОМАДСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ДОВКІЛЛЯ

Результати моніторингу довкілля мають збирати факти про стан та забруднення довкілля та призводити до ефективних управлінських рішень. Такого висновку ми можемо дійти, проаналізувавши вимоги статей Глави 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення²⁰ та глави VIII Кримінального Кодексу України²¹.

Для визначення сутності цілей та задач моніторингу довкілля ми проаналізували форми можливого адміністративного або кримінального покарання. Метою моніторингу ніколи не може бути «покарання» – як суспільна та правова дія. Проте, аналізуючи кінцеву ланку системи правопорядку ми можемо краще зрозуміти продукти, які має

²⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

²¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

створювати моніторинг довкілля. Це розуміння допоможе нам сформулювати основну мету цієї діяльності.

Для прикладу, КУпАП ст. 52, 59, 78 частина 1, 91 частина 5 прямо вказують на предмет та об'єкт моніторингу довкілля, а саме: псування (зміну характеристик), забруднення, засмічення та інші штучні зміни у довкілля та його складових. Встановлення факту правопорушення або злочину відповідно спирається на бінарну логіку: «було до певної дії, а потім змінилося та є зараз після певної дії».

Аналогічно, ККУ ст. 23б, 241, 242, 441 застосовують цю бінарну логіку для визначення покарання. **Відповідно, для застосування норм адміністративного та кримінального кодексів України необхідні результати ретроспективних спостережень за станом довкілля на цій території. Це опосередковано встановлює та обґрунтовує основне завдання моніторингу довкілля – фіксувати зміни у довкіллі на рівні прийнятного доказу.** При цьому законодавство жодним чином не обмежує коло осіб (суб'єктів), які можуть надати суду ці факти та ретроспективні дані.

Конституція України (ст. 50, 13, 16), Закон України «Про охорону навколишнього середовища» (ст. 9, 11, 22, 25), Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (ст. 32, 4, 27, 30) – декларують право громадян на інформацію про стан та якість довкілля. При цьому «...Основними джерелами

такої інформації є дані моніторингу довкілля..., що видаються... **органами державної влади, ...місцевого самоврядування, громадськими організаціями,...**». Дискримінаційні підвалини у сфері моніторингу якості та безпечності повітря закладені у самій Державній системі моніторингу довкілля (ПКМУ 391 від 30.09.98²²).

- (1) Суб'єкт-орієнтований підхід до формування екологічної інформації (п. 4, 8) обмежує участь інших установлених Законом суб'єктів.
- (2) Обмеження права користування екологічною інформацією (п. 28) нівелює декларацію права людини на доступ до екологічної інформації.

Аналогічні підвалини дискримінації формує Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря (ПКМУ 827²³), який визначає органам місцевого самоврядування, органам управління якістю повітря та суб'єктам господарювання обов'язки без прав та можливості впливу їх результатів моніторингу довкілля на екологічну політику на місцевому та національному рівнях.

Для подолання цих проявів та ризиків дискримінації фахівці ГС «ДТКР» у 2023 році провадили широку адвокаційну кампанію. Нами було запропоновано декілька змін та новацій, які допоможуть досягти ефективного моніторингу довкілля на локальному рівні міст та агломерацій України:

²² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-n>

²³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-n>

1. **Визначити державницькі суб'єкти моніторингу** довкілля окремо від недержавницьких суб'єктів моніторингу.
2. **Визнати органи місцевого самоврядування** (та спеціально утворені ними структурні підрозділи, комунальні підприємства тощо) суб'єктами державницької системи моніторингу довкілля.
3. **Упровадити поняття «недержавницьких суб'єктів моніторингу довкілля»**, до яких віднести підприємства, установи, організації (академічні спільноти), громадян та об'єднання громадян.
4. **Забезпечити законне право громадських організацій бути користувачами державної системи моніторингу**, яке прямо визначено ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» Громадські організації можуть брати участь в управлінні галуззю охорони навколишнього природного середовища, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України.
5. **Наділити Громадські організації (об'єднання громадян) тими самими правами безкоштовного режимного доступу до підсистем ДСМД.**
6. **Затвердити Український індекс якості повітря** – як норматив екологічної безпеки, що буде застосовуватися як для оперативного інформування населення, так і для аналізу стану довкілля та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень в Україні з метою забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку.
7. **Затвердити Методичні рекомендації із аналізу результатів спостережень за станом довкілля**, що надає можливості органам місцевого самоврядування, владі та суб'єктам господарювання діяти відповідно до своїх обов'язків, визначених законодавством України.
8. **Включити «післяпроектний моніторинг» до обов'язкових складових Державної системи моніторингу довкілля.**

РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ВОД

Унаслідок активних бойових дій в Україні зазнала пошкоджень інфраструктура²⁴ для забору, очищення, постачання та відведення води у Дніпропетровській, Донецькій,

Луганській, Запорізькій, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Київській, Чернігівській областях. громади України одночасно стикаються з проблемами оцінки забруднення

²⁴ <https://www.dei.gov.ua/post/2226>

водойм у надзвичайних ситуаціях, пошуку альтернативних джерел води та аналізу її якості у цих джерелах. Цей неординарний перелік пов'язаний із тим, що широкомасштабне воєнне вторгнення у зоні бойових дій впливає на екологічний стан та якість локальних джерел водопостачання.

У цих умовах громадяни потребують дешевих, простих у використанні та швидких інструментів аналізу якості водних ресурсів - незалежних від державних екологічних лабораторій та установ контролюючих органів. У світовій практиці для діагностичного моніторингу вод у надзвичайних умовах широко застосовуються якісні (індикаторні) citizen science методи²⁵.

У міжнародній та національній практиці²⁶ визначене поняття «тестового методу» (*ready-to-use method*), як «...метод хімічного аналізування, заснований на використанні готових тест-наборів та застосований за польових умов без потреби в лабораторних вимірюваннях». Основна відмінність цих методів – простота та готовність до використання у надзвичайних польових умовах. Ці методи потребують менше капітальних та операційних витрат, а якість отриманих результатів може дорівнювати якості відповідних стандартизованих методів.

За результатами досліджень для організації громадського моніторингу вод ми рекомендуємо тест-системи Jbl pro aqua test або Rikka. Ці тест-системи присутні на

ринку країни, мають помірну ціну та дозволяють громадянам виконати швидкі дослідження якості води за 9 з 22 базових параметрів якості води. У поєднанні із іншими інструментами (tds-метрами, смужками паперової хроматографії) це дозволяє громадянам виконати повноцінний аналіз та оцінку якості вод. Аналіз та практика впровадження громадського моніторингу якості вод, реалізована у 2021-2023 роках фахівцями ГС «ДКТР» у співпраці із науковцями мережі «Довкола», продемонструвала, що громадянам доступні дві принципово різні схеми моніторингу вод: із розбудовою мобільної громадської лабораторії та із залученням послуг сертифікованої лабораторії. Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки.

На рівні громади слід враховувати такі основні етапи розбудови громадської мобільної лабораторії моніторингу вод громади:

- (1) **вибір схеми та програми моніторингу вод громади**
- (2) **закупівля та налаштування обладнання та тестових систем**
- (3) **навчання залученого персоналу та активістів**
- (4) **проведення серії вишколів та пробних експедицій**

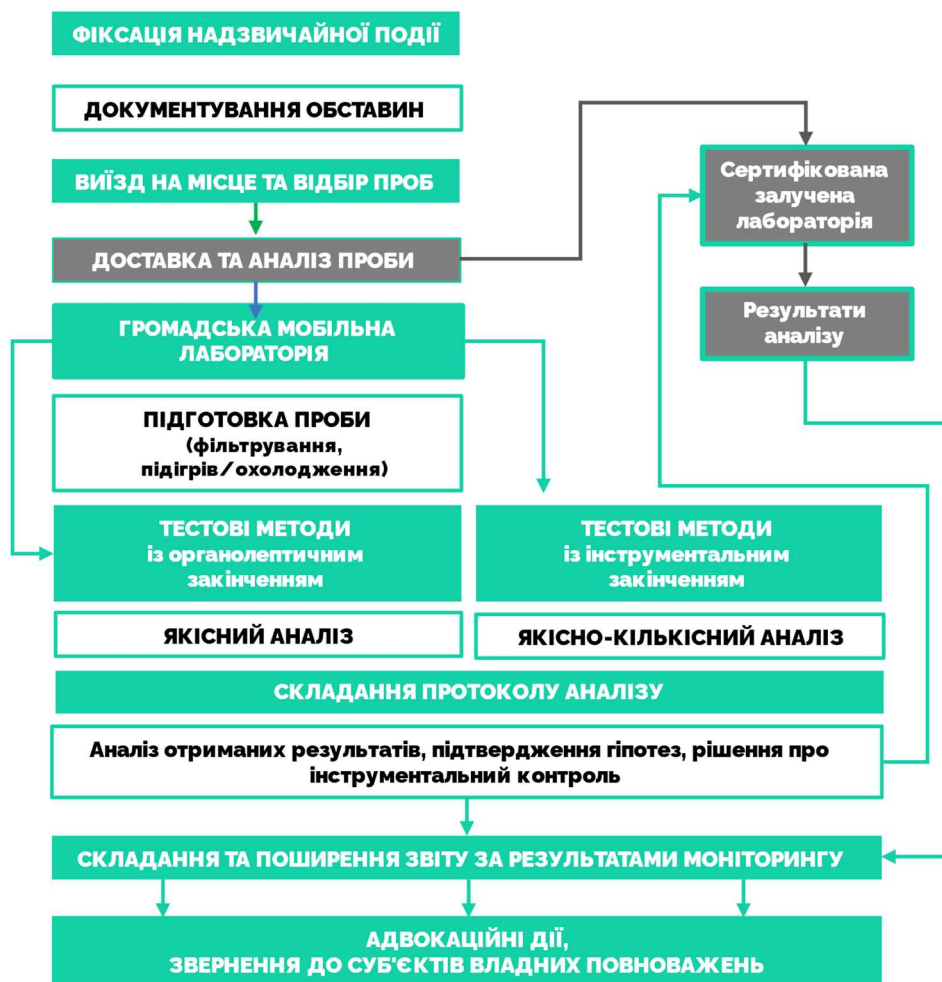
Ми рекомендуємо створювати громадські мобільні лабораторії моніторингу якості вод на рівні громади – безпосередньо органами місцевого самоврядування або у партнерстві із представниками громадських організацій чи

²⁵ <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.12201.36966>

²⁶ ДСТУ ISO 17381:2007 Якість води. Вибір та застосування апробованих методів випробування для аналізування води (ISO 17381:2003, IDT)

академічних спільнот. Ці лабораторії (і практика громадського моніторингу загалом) дозволять швидко та ефективно вирішувати найпоширеніші задачі охорони вод від забруднення. Активне залучення

громадян до цього процесу збільшить суспільну довіру до результатів. На рівні громади оптимальною є комплектація лабораторії із інструментальним мобільним спектрометром.

Рекомендована схема залучення громади до моніторингу та контролю якості та безпеки вод у надзвичайних умовах

Незважаючи на широкі можливості, експериментальні дослідження²⁷⁽¹⁾ виявили ряд недоліків та обмежень інструментів та методів громадського моніторингу²⁸:

(1) Тестові методи не можуть надати чіткий результат без фотометричного закінчення.

(2) Використовуючи органолептичне закінчення, тест-системи надають результат у чітко вираженому діапазоні значень (відповідно до інструкцій виготовлювача)

(3) Тестові методи є чутливими до заважаючих факторів і для аналізу

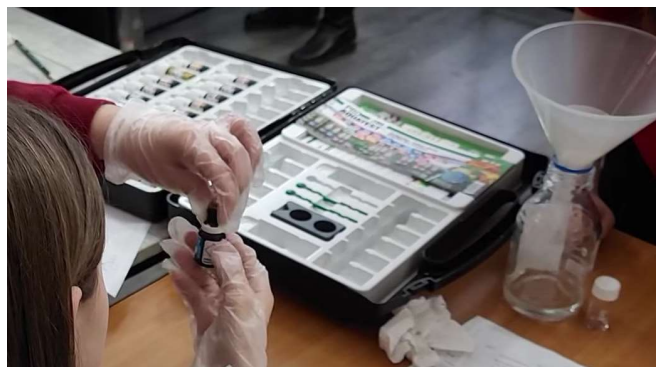
²⁷ <https://nddkr.ukrintei.ua/view/rk/22a2c0917cd80eb7e0aa746ad02b31f7>

²⁸ <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.29192.80645>

потребують фільтрованої проби із температурою від 18 до 24 °С.

(4) Тестові методи можуть на достатньому рівні достовірності виявити забруднену воду, проте не

можуть бути застосовані для чистих природних та очищених вод. (Для тестових методів характерними є помилки другого роду).

Світлини подій залучення громадян до громадського моніторингу якості та безпеки вод у надзвичайних умовах

Тестові методи (тест-системи якісного аналізу) є ефективним інструментом попередньої швидкої оцінки якості джерела води, проте не можуть ані за змістом, ані за якістю замінити інструментально-лабораторні методи дослідження якості води. Вони дозволяють доповнити програми стандартизованих методів, попередити помилки першого роду та зменшити загальні витрати на моніторинг стану та якості вод у громаді

ПРИКЛАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАКТИК ГРОМАДСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ ВОД НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ ГРОМАДИ^{29 30 31}

ЯКІСТЬ ВОДИ У РІЧЦІ ІНГУЛЕЦЬ
Громадський моніторинг впливу ракетного нападу на греблю Карачунівського водосховища
інформаційна брошура за результатами експедиції

CITIZEN MONITORING OF THE MISSILE ATTACK IMPACT ON THE KARACHUNIVSKE RESERVOIR DAM

Експедиція громадського моніторингу потенційних джерел води м. Кривий Ріг у надзвичайних умовах
інформаційна брошура за результатами досліджень

CITIZENS' MONITORING EXPEDITION TO POTENTIAL WATER SOURCES IN EMERGENCY CONDITIONS IN THE KRYVYI RIH CITY

Громадський моніторинг водних джерел Покровського району міста Кривий ріг
інформаційна брошура за результатами експедиції

CITIZEN WATER SOURCES MONITORING OF THE POKROVSKYI DISTRICT KRYVYI RIH CITY

²⁹ <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.11882.70081>

³⁰ <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.32015.36006>

³¹ <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.15238.14408>

АДВОКАЦІЯ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ МЕШКАНЦІВ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ

ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ У ДОЗВІЛЬНІЙ СИСТЕМІ ТА ДОСТУПІ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Коаліція громадських організацій «Досить труїти Кривий Ріг» з 2016 року займається захистом екологічних прав мешканців промислових регіонів. Ми провели дослідження рівня забезпечення державою екологічними правами:

- **доступ до екологічної інформації;**
- **сприятливе навколишнє середовище;**
- **доступ до екологічного правосуддя;**
- **участь громадськості в процесі прийняття екологічних рішень з питань, що стосуються довкілля.**

Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди гарантує кожному стаття 50 Конституції України. Відшкодування шкоди, оскарження дій та бездіяльності органів державної влади, оскарження порушень процедур ОВД та СЕО, інші види відновлення екологічних прав можуть бути реалізовані через право доступу до правосуддя.

У 2020 році з метою виявлення проблем реалізації права доступу до правосуддя в галузі захисту екологічних прав фахівці ДТКР

провели аналіз судових справ, що були на розгляді у судах з 2006 по 2020 рік та стосувалися порушень законодавства, пов'язаних із забрудненням атмосферного повітря, а також аналіз результатів перевірок підприємств державною екологічною інспекцією з 2019 по квітень 2020р. у 5 промислових містах (Кривий Ріг, Дніпро, Запоріжжя, Маріуполь, Харків)³².

Аналіз 88 судових справ показав, що за 14 років на розгляді у судах було лише 53 судових справи, ініційованих Державною екологічною інспекцією, 16 з яких вирішилися не на користь державного органу через відсутність коштів для сплати судового збору. Справ за позовами фізичних осіб виявилось лише 8, і жодної від громадської організації. Така ситуація зумовлена не низьким рівнем порушення екологічних прав громадян, а низьким рівнем доступу до правосуддя для захисту екологічних прав.

У справах про відшкодування шкоди, завданої небезпечним для життя та здоров'я довкіллям, суд становився на бік забруднювачів через відсутність

³² <https://dtkr.com.ua/dyskryminacziya-meshkancziv-aglomeraczij/>

належної доказової бази у скаржників та відмовляв у задоволенні позовних вимог. Жоден із скаржників не зміг довести причинно-наслідкового зв'язку між забрудненням атмосферного повітря промисловими підприємствами та шкодою, завданою здоров'ю. Ми вважаємо, що це пов'язано, серед іншого, із незабезпеченням реалізації права доступу до достовірної повної екологічної інформації.

Отже, **результати цих аналізів, а також дослідження питання дискримінації мешканців промислових міст за можливостями реалізації екологічних прав показали, що причинами низького рівня доступу до правосуддя стали наступні:**

- рівень ставки судового збору та витрат на правничу допомогу;
- відсутність юридично визначених критеріїв «безпечного для життя та здоров'я довкілля»;
- низький рівень знань співробітників правоохоронних та контролюючих органів, відсутність достатньої кваліфікації та знань суддів для вирішення такої категорії спорів;
- можливості забезпечення доказової бази та доведення причинно-наслідкового зв'язку;
- строки розгляду екологічних судових спорів;
- висока корупційна складова на всіх етапах та ланках доступу до правосуддя;
- рівень правової обізнаності суспільства.

Однією із важливих складових екологічних прав, як і всіх інших основоположних прав людини і

громадянина, що гарантовані Конституцією України, є рівність. Принцип рівності прав є основоположним принципом для верховенства права в державі та в усьому світі в цілому. Відсутність інструментів його забезпечення є фактично сприянням дискримінації за місцем народження та проживання. В пріоритети сталого розвитку держави ставляться економічні інтереси, ніж екологічні права жителів промислових агломерацій, хоча Конституцією України проголошено основною цінністю держави – життя та здоров'я її громадян.

Жахлива війна, яку принесла в нашу країну російська федерація, дала усвідомлення того, що промислові міста, які мають несприятливі довкіллеві умови, несуть найбільші ризики руйнування та атак з боку агресора та, відповідно, збільшується негативне навантаження на навколишнє природне середовище, яке зазнає значного промислового впливу у мирний час. І це є додатковими проявами дискримінації за ознакою місця проживання. Окремо слід виділити високі корупційні складові в сфері захисту довкілля та екологічних прав, провал реформування екологічної інспекції як єдиного контролюючого органу, промислове лобі, яке чинить перепони на шляху впровадження змін та реформ в цій сфері. **Непрямою дискримінацією є зокрема плани під час повоєнного відновлення країни розміщувати додаткові небезпечні, неекологічні виробництва (або відбудовувати «як було» пошкоджені обстрілами) у промислових агломераціях, що**

призводить до непропорційного утиску прав їх мешканців, у тому числі прав на життя, здоров'я, харчування, чисте повітря та воду.

«Досить труїти Україну» наполягає, що рішення щодо розробки та впровадження належних рівнів захисту навколишнього середовища повинні завжди відповідати зобов'язанням щодо недискримінації³³.

Відновлення України має враховувати усі відповідні міжнародні стандарти у сфері навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки, та насамперед, що важливо для мешканців промислових агломерацій, враховувати особливості регіонів та специфіку життя громадян. Відсутність у

мешканців забруднених регіонів таких компенсацій (сатисфакцій), як соціальні виплати, відшкодування за негативний вплив шкідливих факторів, податкові пільги з огляду на регіон проживання, відповідне медичне забезпечення з

боку держави та/або підприємств-забруднювачів значно погіршує становище цих громадян у порівнянні з громадянами, які проживають в регіонах зі сприятливими умовами довкілля.

Акцентуючи увагу на фізичному здоров'ї громадян, треба пам'ятати і про емоційний стан людей, які замість гарних краєвидів, чистих річок, ясних заходу та сходу сонця, спостерігають стовпи пилу з відвалів, осадки на всіх поверхнях, брудні річки та ін., тобто мають постійні моральні страждання, але вимушені проживати в несприятливих умовах з різних причин.

Отже, гарантоване всім громадянам Конституцією України право на безпечне для життя та здоров'я довкілля для мешканців промислових агломерацій поки залишається лише декларативним, а з боку держави відносно цих мешканців чиниться непряма дискримінація. Тому саме зараз треба напрацьовувати відповідні зміни до законодавства.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Досліджуючи питання дискримінації мешканців промислових регіонів за ознакою місця проживання, фахівці ДТКР:

- проводять правовий та екологічний аналіз місцевих екологічних програм у порівнянні їх з планами, стратегіями національного рівня;
- ведуть постійний аналіз, моніторинг змін національного законодавства в галузі захисту навколишнього природного

середовища та права на безпечне довкілля;

- впливають на прийняття екологічних рішень через участь в процедурах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, отримання дозволів на викиди підприємств.

Вперше питання дискримінації мешканців промислових регіонів за ознакою місця проживання ДТКР винесла на широке обговорення з громадськістю, науковцями,

³³ <https://dtkr.com.ua/fahivczi-dosyt-truyityi-kryvyi-rig-4/>

представниками ОМС та народними депутатами України під час конференції «Подолання дискримінації мешканців промислових регіонів під час повоєнної відбудови» у квітні 2023р. А 16 жовтня спільно із учасниками коаліції «Досить труїти Україну» провела круглий стіл, присвячений проблемам захисту довкілля та недискримінації екологічних прав громадян під час війни та повоєнного відновлення³⁴

У роботі круглого столу взяли участь представники інституцій громадянського суспільства, академічних та фахових спільнот, органів місцевого самоврядування та виконавчої влади. Учасники дійшли згоди, що економічний розвиток держави та повоєнне відновлення

обов'язково має супроводжуватися збереженням і відновленням довкілля, інакше під загрозу ставиться життєдіяльність суспільства в цілому і кожної людини зокрема. Війна, розпочата росією на українській території ще з 2014 року, вже завдала та продовжує завдавати неоціненної шкоди населенню та інфраструктурі, зокрема таким великим містам, як Маріуполь, Запоріжжя, Миколаїв, Київ, Херсон, Дніпро та Кривий Ріг. Слід враховувати, що при обранні нового вектору державної політики обов'язково потрібно знаходити рівновагу між економічними інтересами регіонів та забезпеченням безпечного для життя та здоров'я навколишнього природного середовища.

Учасники круглого столу проблем захисту довкілля та недискримінації екологічних прав громадян під час війни та повоєнного відновлення

³⁴ <https://dtkr.com.ua/problems-zahystu-dovkillya-pid-chas/>

Учасники конференції звернули увагу на те, що **в Україні тривалий час існує практика дискримінації екологічних прав громадян за місцем проживання.** В країні є регіони, де населення зазнає значно більшого впливу виробничих факторів. Мешканці цих міст та селищ десятиліттями відчують на собі негативний вплив, який погіршує їх фізичне та психологічне здоров'я. В той же час вони не отримують жодних компенсацій чи підтримки у лікуванні та профілактиці хвороб.

До прикладу, із року в рік за даними Центральної геофізичної обсерваторії ім. Срезневського найбільш забрудненими містами за індексом якості повітря були Маріуполь, Кривий Ріг, Дніпро, Кам'янське, Одеса. Слід звернути увагу, що як до початку військової агресії РФ, так і під час її вторгнення на територію України людям не надавалась відкрита достовірна інформація про стан довкілля в промислових містах, відповідно, не проводився аналіз негативного впливу виробничої діяльності на довкілля та стан здоров'я людей. Тому дуже важливо вже на стадії планування післявоєнної відбудови прийняти реальні, а не декларативні норми, які будуть забезпечувати захист прав мешканців промислових регіонів та не допустять в подальшому їх дискримінацію.

Спільні дії органів державної та місцевої влади, представників бізнесу та громадськості, науковців допоможуть вирішити проблему дискримінації мешканців промислових міст за їх місцем проживання та

дотримання їх екологічних прав. З метою вирішення вказаної проблеми за результатами представлених доповідей та подальшої дискусії учасники круглого столу підготували секторальні пропозиції органам державної та місцевої влади.

Задля зменшення проявів дискримінації ГС «Досить труїти Кривий Ріг» ретельно стежить за процесами, що відбуваються навколо прийняття нормативних актів, які б мали вирішувати екологічні проблеми, вивчає запропоновані законопроекти, надає свої зауваження та пропозиції³⁵.

На жаль, з огляду на проведений нами аналіз та довготривалість нормотворчих процесів, які ми спостерігаємо, є беззаперечна ознака ведення «торгів» промисловим лобі з представниками законодавчої влади. Окрім того, законопроекти передбачають широкий спектр дискреційних повноважень дозвільного органу, а отже - високі корупційні ризики. Все це шкодить Україні в цілому, адже під загрозу ставиться своєчасність та повнота виконання зобов'язань, визначених Угодою про Асоціацію з ЄС, та мешканцям промислових регіонів зокрема, які продовжують відчувати ознаки дискримінації за місцем проживання³⁶.

Саме тому на засіданнях дорадчо-консультативних органів, інших майданчиках спілкування ми закликаємо нормотворців під час розробки та прийняття законодавчих та нормативних актів, які мають вирішувати питання безпечного для

³⁵ <https://dtkr.com.ua/nyzku-propozyczij-gs-dosyt-truyity/>

³⁶ <https://dtkr.com.ua/dosyt-truyity-kryvyi-rig-zapochatkuvala/>

життя та здоров'я докiлля, дотримуватись рiвноваги мiж економічними інтересами держави та забезпеченням основоположних прав громадян, звертати увагу на дотримання найвищих соціальних цінностей нашої держави, а не лобіювати фінансові інтереси певного кола осіб.

А для того, щоб мати можливість підтверджувати причинно-наслідковий зв'язок, екологічна громадськість багато років активно розвиває громадські мережі моніторингу повітря та вод, просуває ідею впровадження контролю та відслідковування викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на основних джерелах викидів (на трубі).

РІШЕННЯ ТА КЛЮЧОВІ ПРОПОЗИЦІЇ ЗМІН

1. Переглянути Положення Кабінету Міністрів України №391 «Про державну систему моніторингу докiлля», зокрема: змінити суб'єкт – орієнтований підхід у створенні, аналізі, поширенні та використанні екологічної інформації про стан, якість та безпечність атмосферного повітря. Визначити та розширити перелік інших недержавних створювачів екологічної інформації (перехід до методологічного підходу).

2. Визначити правовий вплив результатів усіх творців екологічної інформації на екологічну політику. Надати визначення державних суб'єктів моніторингу та недержавних суб'єктів моніторингу стану якості атмосферного повітря в зонах та агломераціях.

3. Врегулювати та запровадити єдину систему збору результатів екологічного моніторингу за єдиними правилами як для державних, так і для недержавних суб'єктів. Створити аналог

європейського реєстру вимірювань, єдиної бази екологічних даних.

4. Надати визначення поняттю «безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище».

5. Встановити зобов'язання для підприємств провадити системи автоматизованого контролю викидів на основних джерелах викидів та якості повітря на межі СЗЗ.

6. Закріпити на законодавчому рівні критерії якості докiлля (єдиний індекс забруднення атмосферного повітря та індекс чистого повітря; єдиний індекс забруднення вод та ґрунтів) для уніфікації показників та забезпечення інформування громадськості про стан забруднення докiлля.

6. Під час відбудови зруйнованих російським агресором міст та в мирний час забезпечити впровадження найкращих доступних технологій, у відбудові надавати перевагу енергозберігаючим та екопроектам. А також, враховувати

норми інклюзивності будівель, споруд та місць загального користування.

7. Післявоєнне відновлення економіки та відбудова мають

здійснюватися з урахуванням недискримінації екологічних прав мешканців промислових агломерацій.

ДЕКЛАРАЦІЇ ЦІЛЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Фахівці ДТКР та залучені учасники спілки «Досить труїти Україну» наполягають на тому, що післявоєнна відбудова, зокрема, промислових регіонів обов'язково має проводитись за умови недопущення подальшої дискримінації мешканців цих регіонів за ознакою місця проживання, а також порушення їх екологічних прав.

Відновлення країни, відбудова підприємств та інфраструктури потребуватиме максимальної потужності виробництв, а отже - значного навантаження на довкілля та здоров'я мешканців промислових регіонів. Тому ці процеси мають максимально враховувати сучасні екологічні вимоги.

Введення нових дієвих інструментів впливу на забруднювачів, ефективне розподілення та використання екологічних коштів в інтересах громадян, які проживають в несприятливих екологічних умовах, стимулювання модернізації підприємств – все це буде важливим кроком на шляху до відбудови та подальшого зеленого розвитку України. Тому, з урахуванням вищенаведеного, вважаємо за необхідне розпочати масштабну роботу по внесенню та впровадженню змін до чинних нормативно- правових актів у сфері захисту довкілля та використання природних ресурсів, оподаткування, охорони здоров'я та соціальної політики.

Вказані зміни можна ввести шляхом, зокрема, імплементації світових практик, внесення змін до Податкового та Бюджетного кодексів щодо збільшення надходжень до бюджетів регіонів і міст із негативним впливом промисловості, удосконалення використання та розподілу коштів, отриманих від екологічного податку, а також оновленням чи прийняттям нормативно-правових актів у сфері екології, охорони здоров'я та інших.

СТАЛЕ ПОВОДЖЕННЯ З РОСЛИННИМИ ВІДХОДАМИ ТА ЗЕЛЕНИМИ НАСАДЖЕННЯМИ

ПРОБЛЕМА СТАЛОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОН ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ МІСТ ТА АГЛОМЕРАЦІЙ

Кілька років поспіль триває адвокаційна кампанія ГС «ДТКР» з метою впровадження в Україні цивілізованого поводження з рослинними рештками. Нажаль, до 2023 р. законодавча та нормативна база нашої країни не виділяла окремо такого виду відходів. Тому всі намагання вирішити питання зустрічали шалений спротив з боку місцевих органів.

В населених пунктах рослинні відходи - гілки після обрізки дерев, опале листя та інші рослинні рештки - змішувались з іншими видами відходів та вивозились на полігони. Спеціальні місця для компостування не відводились, екологічні проблеми накопичувались. А люди тим часом в більшості випадків надавали перевагу більш легкому, але дуже шкідливому для довкілля, життя та здоров'я людини способу - спалюванню. Необхідність впровадження єдиного і системного підходу до вирішення проблеми була очевидною для фахівців ДТКР, тому ми присвятили цьому питанню багато часу і зусиль. Нові важелі впливу дало і набрання чинності нового Закону України "Про управління відходами", тому ми продовжуємо адвокацію створення системи сталого

поводження з опалим листям та рослинними залишками, а також сучасної системи догляду за зеленими насадженнями в містах України.

Щороку у містах та селищах України утворюється та накопичуються сотні тисяч тон опалого листя. У свідомості українців вкорінилася думка, що це непотрібні відходи, які треба захоронити чи спалити. Така екологічна політика на 100 % хибна.

У 2021 році фахівці ДТКР спільно з науковцями академічної спільноти #ECODIIT дослідили небезпеку спалювання опалого листя та альтернативні шляхи його використання. Цей науково-дослідний проект з фундаментальними та прикладними дослідженнями розміщений у реєстрі Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації.

Дослідження довели, що нераціональна практика поводження з опалим листям є чинником соціальної напруги у місті – особливо в осінній період листопаду та весняний період прибирання територій. За результатами репрезентативних соціологічних досліджень, виконаних на замовлення ГС «Досить труїти

Кривий Ріг», встановлено, що понад 92% містян Кривого Рогу вважають, що опале листя має бути зібрано та відповідним чином утилізовано. При цьому менше 2,5% опитаних вважають спалювання опалого листя прийнятною практикою поводження з цим видом відходів. Домінуюча кількість опитаних (понад 74%) вважають, що найбільш раціональною стратегією вирішення проблеми опалого листя є його переробка та використання для різних господарських цілей.

Збільшення розміру адміністративного штрафу та вибіркова практика застосування посилює соціальну напругу на рівні

локальної громади. Незважаючи на те, що понад 90 % населення знають, що спалення опалого листя в межах міста є адміністративним правопорушенням, тільки 9 % опитаних містян Кривого Рогу зверталися до органів правопорядку або інших представницьких органів зі скаргами та заявами. Фахівці у цій галузі звертають увагу на складну процедуру виявлення та притягнення правопорушника до відповідальності. Екологічні активісти Кривого Рогу та інших міст України наголошують на відсутності реакції на подібні звернення з боку правоохоронних органів, їх небажанні виїжджати на такі виклики.

Громадські обговорення нових політик сталого поводження із зонами зелених насаджень міста Кривий Ріг

З початком повномасштабного воєнного вторгнення на територію України проблема спалювання залишків городини, стерні, опалого листя стала ще більш актуальною. До шкідливого впливу на здоров'я людей диму від вогнищ додалась небезпека детонації нерозірваних снарядів, вибухових речовин. Тому навмисні підпали були прирівняні до диверсій, відповідно і покарання за них стало більш жорстким.

Ще одним важливим напрямом адвокації ДТКР стало впровадження сучасної системи догляду за зеленими насадженнями. Одна з проблем промислових міст – це забруднення повітря та шум. **Зелені зони та дерева у таких населених пунктах є однією з можливостей знизити навантаження на мешканців.** Вони дуже полегшують життя містян, захищаючи нас від пилу, шуму, поглинаючи газові викиди та захищаючи від надмірної спеки. У спекотний період року температура повітря під деревами, у паркових зонах в середньому нижче на 2-4С°, ніж в місцях без дерев.

Отже, дерева у міській забудові максимально важливі для комфортного життя та збереження здоров'я людей. Але останнім часом у місті спостерігається повсюдне знесення зелених насаджень, обрізання дерев, яке призводить до їх всихання. Ці факти турбують мешканців Кривого Рогу. Окрім звернень до органів місцевого

самоврядування та поліції, були випадки навіть блокування людьми роботи бригад. Виявляли і незаконні знесення дерев у місті. До того ж є певні проблеми з виконанням плану озеленення та догляду власних СЗЗ промисловими підприємствами міста. По всій Україні ми також бачимо нещадне знищення дерев внаслідок неправильного догляду та обрізки. Гілля зрізається усе за один раз, залишаючи голі стовбури. Згодом на них виростають тонкі гілочки, які не здатні забезпечувати розлогу кореневу систему і виконувати захисні функції. За кілька років такі дерева гинуть і становлять додаткову небезпеку. Умови проживання в містах погіршуються.

Починаючи дослідження цієї проблеми, ми з'ясували, що наразі в Україні існують неузгодженості в законодавчій базі, яка регулює Порядок омолодження та знесення дерев у міських зонах. Це створює додаткові складнощі у догляді за деревами у містах.

Фахівці ДТКР дослідили світовий досвід поводження з зеленими насадженнями. Як і кілька міст України, ми зупинились на європейських правилах обрізки дерев, які були оприлюднені кілька років тому³⁷. Ми вважаємо, що цей досвід треба впровадити в Україні, оновивши діючі Правила поводження з зеленими насадженнями.

³⁷ <https://dtkr.com.ua/kryvomu-rogu-potribna-onovlena-systema/>

ЗАПРОПОНОВАНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Результати репрезентативного соціологічного дослідження свідчать, що 100% усіх опитаних прихильників спалювання опалого листя готові відмовитися від цієї практики за умови формування на рівні міста централізованої системи збирання та утилізації опалого листя та інших відходів рослинного походження. Тож керуючись наявною законодавчою базою, а також давніми українськими традиціями, в межах проєкту ми розробили рекомендації щодо впровадження сталого поводження з рослинними відходами та опалим листям для органів влади і населення та візуалізували їх. Ми систематизували попередній досвід та напрацювання фахівців ДТКР і залучених експертів, опрацювали нові вимоги законодавства і використали їх під час створення брошури «Стале поводження з рослинними відходами»³⁸.

Ця брошура містить інформацію про різні методи поводження з рослинними відходами, вплив диму від їх спалювання на довкілля та здоров'я людей, а також практичні рекомендації щодо того, як правильно поводитися з рослинними рештками. Вона вийшла друком у кількості 300 примірників і стала першим продуктом адвокаційної кампанії в рамках цього проєкту. Матеріали також доступні в електронному вигляді на ресурсах ДТКР. Частина накладу ми передали партнерам по "Досить труїти Україну" з

інших міст, решту розповсюдили під час наших заходів, передали у Центр підтримки ВПО "24", представникам влади та з волонтерами - до звільнених громад. Хоча для дослідження і використовувалось листя, зібране у Кривому Розі, ми вважаємо, що результати та рекомендації сміливо можна поширювати на всю територію України.

Аби переконати громадян і владу у необхідності сучасного поводження з відходами рослинного походження ми використовували різні засоби візуалізації. Серед них:

- **просвітницьке навчальне видиво**, що базується на результатах наших досліджень та розповідає про компостування рослинних відходів³⁹,
- **електронне науково-популярне видання** - аналіз змін якості повітря в невеличкій громаді на заході України в піковий сезон спалювання листя й городини та демонстрація впливу від вдихання такого диму на здоров'я людей⁴⁰,
- **навчальна відиво лекція** про екологічну небезпеку нераціонального поводження із рослинними відходами⁴¹,
- **12 екологічно-просвітницьких білбордів**, розміщених у Кривому Розі, Криворізькому районі та у 5 містах України, де живуть і

³⁸ https://dtkr.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/listya_es.pdf.

³⁹ <https://www.facebook.com/watch/?v=535382788422366&ref=sharing>

⁴⁰ <https://dtkr.com.ua/wp-content/uploads/2022/11/palinnya-badillya.pdf>

⁴¹ <https://drive.google.com/file/d/1LloAMJHcW-i8Slv4xOgQmwVNOGogfemP/view?usp=sharing>

працюють наші партнери по ДТУ⁴².

Десятки тисяч переглядів наших матеріалів дають надію на зміну в свідомості українців, які відродять традицію пращурів виготовляти з рослинних рештків компост для підживлення ґрунтів.

Ще одним способом донести інформацію до населення стали спільні з органами місцевого самоврядування

та курсантами-майбутніми працівникам поліції просвітницькі рейди - превентивні заходи, на яких поширювали буклети "Стале поводження з рослинними відходами" та іншу екологічну інформацію серед мешканців зон приватної забудови. Завдяки нашим активностям Криворіжці дізнаються про раціональні методи поводження з рослинними рештками і використовують їх на своїх ділянках⁴³.

20 червня 2022 року Верховна Рада України ухвалила ЗУ № 2320-IX "Про управління відходами", який серед іншого визначає, що опале листя, рослинні рештки є побутовими відходами, тож органи місцевого самоврядування забезпечують їх роздільне збирання та переробку. Закон набув чинності з 09.07.2023 року, а отже виконавча влада вже зараз має приводити у відповідність йому місцеву нормативно-правову базу.

На підставі вимог вказаного Закону фахівці ГС «ДТКР» розробили проєкт **Рішення Криворізької міської ради «Про затвердження Правил поводження з відходами зелених насаджень у м. Кривому Розі»⁴⁴**. Його метою є зменшення шкоди довкіллю від спалювання листя та інших рослинних залишків чи розміщення їх на полігонах, а також реалізація правових норм Закону України «Про управління відходами».

Для обговорення проєкту документу та врахування зауважень стейкхолдерів ГС "ДТКР" у жовтні 2022 р. провела **круглий стіл «Сучасна система поводження з рослинними відходами в місті»⁴⁵**.

Результати досліджень, напрацювання, рекомендації, проєкт рішення ОМС неодноразово ставали темою виступів фахівців ДТКР на профільних всеукраїнських форумах по відходах, вебінарах, навчаннях представників місцевих органів виконавчої влади в громадах різних областей України.

Ми вважаємо, що така широка адвокаційна кампанія сприяла підвищенню обізнаності населення про екологічні проблеми та необхідність поводитися з рослинними відходами у відповідальний спосіб.

В межах іншої, але дуже близької за змістом, адвокаційної кампанії ДТКР, присвяченій питанню омолодження дерев та озеленення міста, ми зібрали

⁴² https://www.facebook.com/dosytKR/photos/pb.100069629674210._2207520000./1564578153997361/?type=3

⁴³ <https://www.facebook.com/dosytKR/posts/pfbido6yY2WhH1krHCAxTjukmYi8Z9ef1gkY9eFw4tjfiTmJGadZBbrnKB3BE8roX1hRczl>

⁴⁴ <https://dtkr.com.ua/dosyt-truyity-kryvyj-rig-prezentuvaly/>

⁴⁵ <https://drive.google.com/drive/folders/1LD4GLsjvNLh-STEoQYIKqw14xmsPbUsf?usp=sharing>

представників ОМС, наукової спільноти, поліції, органів самоорганізації населення та комунальних підприємств за круглим столом **«Зелене місто: як зберегти повітря»⁴⁶**. Говорили про функції дерев у місті, правила догляду за ними, українські помилки та європейський стандарт обрізки дерев, впроваджувати який корисно і в Україні⁴⁷. Ми почули думки усіх сторін та спільно почали напрацьовувати єдиний алгоритм, який допоможе зробити наші міста комфортними. Тим часом фахівці ДТКР з урахуванням досвіду таких міст, як Львів, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Кропивницький напрацьовували петицію з вимогами до місцевої влади:

1. провести інвентаризацію дерев у м. Кривий Ріг;

2. завести на кожне дерево, що знаходиться на балансі у міста, електронний паспорт та створити електронну мапу зелених насаджень з можливістю доступу громадськості до її даних;

3. встановити заборону на проведення сильного омолодження

дерев (обрізка дерев до основи скелетних гілок);

4. розробити та затвердити правила обрізки дерев у м.Кривому Розі, якими встановити:

- порядок оприлюднення планів по виконанню робіт з омолодження;
- порядок здійснення комісійного обстеження дерев перед виконанням вказаних робіт;
- порядок складання акту оцінки стану дерев;
- порядок догляду і спостереження за деревами, на яких вже проведена санітарна обрізка.

До розробки Правил обрізки дерев у м. Кривий Ріг ми пропонували долучити зацікавлену громадськість.

Петиція досить швидко набрала необхідну кількість голосів містян, була підтримана на пленарному засіданні ХLI чергової сесії Криворізької міської ради. Нажаль, місцеві органи Кривого Рогу виявились неготовими до змін. Але адвокація триває.

РЕКОМЕНДАЦІЇ СУБ'ЄКТАМ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

1. Визнати факт існування проблеми поводження з опалим листям та створити тимчасові робочі групи з оновлення місцевих планів управління відходами.

2. Розпочати підготовку змін до чинної Схеми санітарної очистки та Правил благоустрою. Місцева екологічна політика має бути узгоджена зі стратегічними положеннями Закону України «Про

⁴⁶

<https://drive.google.com/file/d/1U9GMpsuLxRkLnbnUbWkGHPKIBuOjOND6/view?usp=sharing>

⁴⁷

<https://drive.google.com/file/d/1U9GMpsuLxRkLnbnUbWkGHPKIBuOjOND6/view?usp=sharing>

управління відходами», Регіонального плану управління відходами у Дніпропетровській області до 2030 року. Необхідно узгодити формування тарифу з вимогами збору та вивезення опалого листя та інших відходів рослинного походження. Заходи мають застосовувати диференційований підхід до зон зелених насаджень різного типу (парки, лісові масиви, прибудинкові території, зони власних домогосподарств, території установ, підприємств та організацій) з організацією спеціального місця накопичення та переробки методами промислового компостування. Варіанти подальшого поводження мають враховувати місцеві умови, об'єми утворення, залучений бюджет, можливості компостування разом з іншими органічними відходами.

3. Розробити та впровадити автоматизовану систему реєстрації звернень щодо сезонного вивезення відходів рослинного походження. Для вирішення організаційних та фінансових проблем збору опалого листя у місцях первинного накопичення потрібно розробити цифровий механізм звернення громадян для отримання цієї комунальної послуги.

4. Посилити заходи екологічної пропаганди серед населення. Запропоновані зміни екологічної політики потребують широкого залучення та підтримки серед населення. В осінній сезон активного листопаду необхідно продовжувати практику сумісних рейдів екоактивістів, поліції, представників Управління екології Виконавчого комітету Криворізької міської ради,

районних рад та органів благоустрою. Результати таких рейдів мають бути публічними та максимально активно висвітлюватися серед місцевої громади.

Рекомендуємо у міському просторі збирати листя лише біля інфраструктурних об'єктів: доріг, дренажних систем, спортивних та дитячих майданчиків, на тротуарах, тощо з міркувань безпеки. У рекреаційних, паркових зонах листя краще залишати для формування природного верхнього родючого шару ґрунту завдяки перегниванню листя у природних умовах. Для впровадження запропонованої стратегії необхідні інституційні зміни у структурі та повноваженнях комунального господарства міст та громад.

Найперспективнішими напрямками використання опалого листя є компостування (з отриманням добрив та біогазу) або використання целюлози листя для виготовлення корисних продуктів (як наприклад паперу). «Досить труїти Кривий Ріг» розробила схему збору та утилізації опалого листя та залишків рослин для Кривого Рогу. Вона спирається на особливості міста та місцевої політики. За організацію системи мають відповідати органи місцевого самоврядування.

Необхідно організувати централізований збір листя, гілок та залишків рослин по всій території міста, в тому числі з територій садових товариств (дачних кооперативів). Встановити контейнери на вулицях приватного сектору у визначених місцях. Там, де це неможливо, організувати майданчики для

складування листя. На конкурсній основі ОМС мають визначити компанію, яка буде збирати рослинні відходи та перевозити їх до місця компостування. Плату за надання послуги з вивезення рослинних відходів підприємство встановлює під час подання на конкурс. Місцева влада може приймати і окремі рішення на безоплатній основі за рахунок місцевого бюджету. Також громади можуть використовувати диференційний підхід у питанні оплати.

Організацію цього процесу пропонуємо покласти на відповідні відділи виконавчого комітету органів місцевого самоврядування. У випадку Кривого Рогу, де сім адміністративних районів, визначити місця для встановлення контейнерів, організувати роботу з влаштування майданчиків для збору пропонуємо виконкомам районних у місті рад у взаємодії з квартальними комітетами.

Для збору рослинних відходів найкраще використовувати контейнери без кришки, ємністю не менше 6 кубів. Вироблений технічний

компост пропонуємо реалізовувати підприємствам та фізичним особам, а також використовувати на потреби пригнічення пилу та удобрення комунальних земель (парки, сквери, газони тощо).

Варіанти подальшого поводження з рослинними залишками мають враховувати місцеві умови, об'єми утворення, залучений бюджет, можливості компостування разом з іншими органічними відходами, наявні ресурси та компанії для вивезення рослинних решток, місцеву інфраструктуру, потужності підприємств. Подібні зміни у місцевих політиках потребуватимуть додаткових фінансових видатків. Розрахунки мають спиратися на фінансові можливості конкретних громад. Проте вбачається, що вигоди, отримані від впровадження екологічних рішень, разом із зниженням у перспективі забруднення атмосферного повітря, особливо у промислових містах, виправдає додаткове фінансування.

РОЗРОБЛЕНІ ФАХІВЦЯМИ ГС «ДТКР» ПРОЄКТИ РІШЕНЬ:

(переглянути проєкти рішень ви можете на сайті ГС «ДТКР» у розділі «Корисна інформація»⁴⁸)

- **Проект рішення органу місцевого самоврядування**
- **Проект Правил поводження з відходами зелених насаджень**
- **Рекомендації з обрізування дерев в міських насадженнях Кривого Рогу від фахівців Криворізького ботанічного саду**
- **Петиція на сайті Криворізької міської ради**
- **Алгоритм дій при неправомірній обрізці дерев**

⁴⁸ <https://dtkr.com.ua/category/helpful-information>

СЕКТОРАЛЬНІ ВИСНОВКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

сформовані за результатами публічних дискусій та обговорень за час реалізації проєкту

1

НЕДОСКОНАЛА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ДОВКІЛЛЯ

- 1.** Змінити (ліквідувати) суб'єктивно-орієнтований підхід у створенні, аналізі та поширенні екологічної інформації;
- 2.** Переглянути Положення про державну систему моніторингу довкілля, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 (далі - Положення), визначити та розширити перелік суб'єктів моніторингу довкілля;
- 3.** Впровадити прямі обмеження поширення результатів моніторингу в одній точці на територію всієї громади;
- 4.** Визначити на законодавчому рівні статус мережі громадського моніторингу довкілля та інтегрувати її результати у Державну систему моніторингу довкілля, оскільки вона здатна допомогти державі виконати її цілі та завдання;
- 5.** Надати великим промисловим містам, в тому числі містам Кривий Ріг та Запоріжжя, спеціальний статус, який передбачає розробку та реалізацію екологічних програм, спрямованих на зменшення обсягу викидів від промислових підприємств та їх негативного впливу на здоров'я населення і довкілля.
- 6.** Державна система моніторингу якості повітря є не ефективною та має недостовірний характер, адже станції Гідрометцентру розташовані далеко від джерел викидів забруднюючих речовин
- 7.** Лише невелика кількість підприємств-забруднювачів встановила автоматизовані станції моніторингу якості повітря на межах своїх санітарно-захисних зон, а на джерелах викидів забруднюючих речовин ще менша, що унеможливує доведення причинно-наслідкового зв'язку між забрудненням та шкодою, яку воно завдає;
- 8.** Законодавчо не підтримані недержавні системи моніторингу довкілля;
- 9.** Дискримінація права громадян на екологічну інформацію про стан, якість та безпечність атмосферного повітря.

2

ЗАКОНОДАВЧО НЕ ВИЗНАЧЕНІ КРИТЕРІЇ

1. Відсутність єдиного індексу забруднення атмосферного повітря та індексу чистого повітря;
2. Відсутність єдиного індексу забруднення вод, ґрунтів.
3. Відсутність єдиного підходу до післяпроектного моніторингу у процедурах ОВД

3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

1. Надати визначення поняттю «безпечне для життя та здоров'я довкілля» та визначити його юридичні критерії;
2. Забезпечити надання безоплатної правової допомоги особам, екологічні права яких порушені;
3. Звільнити від сплати судового збору позивачів по справам, пов'язаним з реалізацією, порушенням та відновленням екологічних прав;
4. Прийняти місцеві та державні програми екопросвітництва з метою підвищення екосвідомості суспільства та сприяння в отриманні знань про свої права, в тому числі на судовий захист в разі порушення екологічних прав.

4

**ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК
ТА ВИТРАТИ ФОНДІВ ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА**

1. Встановити співмірний розмір екологічного податку таким чином, щоб його сума відповідала масштабам впливу забруднювача на стан довкілля;
2. Розробити податкові, екологічні, соціальні інструменти, що матимуть компенсуючий характер для мешканців забруднених регіонів;
3. Встановити достатнє надходження коштів від сплати екологічного податку на фінансування усіх необхідних заходів для захисту довкілля;
4. Напрацювати інструменти для більш ефективного використання коштів від екологічного податку;
5. Удосконалити інструменти контролю цільового використання надходжень від екологічного податку;
6. Збільшити частку надходжень від екоподатку до спеціальних фондів місцевих бюджетів.

7. Переглянути перелік природоохоронних заходів, на які можна витратити кошти з вказаних фондів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1147, з метою його оновлення та осучаснення;
8. Запровадити процедуру залучення громадськості при відборі проектів, що фінансуються за рахунок коштів фондів охорони навколишнього природного середовища.

5

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ, ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ ДОВКІЛЛЯ

1. Організувати наукові дослідження наслідків видобування корисних копалин та його впливу на довкілля, клімат і мікроклімат промислових регіонів, а також на здоров'я їх мешканців;
2. З урахуванням отриманих результатів досліджень розробити способи відновлення довкілля з метою попередження подальшої дискримінації за місцем проживання мешканців промислових агломерацій.
3. Встановити пріоритет екологічних досліджень у політиках державного фінансування науково-технічної діяльності.

Команда ГС «Досить труїти Кривий Ріг» продовжує впроваджувати практики партисипаційної демократії та громадського контролю й моніторингу довкілля. **Слідкуйте за нашими новими дослідженнями на сайті ГС «ДТКР» та приєднуйтеся до наших ініціатив на сторінках соціальних мереж.** Підписуйтеся, щоб не пропустити.

Інформаційний сайт «Досить труїти Кривий Ріг»

URL: <https://dtkr.com.ua>

Facebook «Досить труїти Кривий Ріг»

URL: <https://www.facebook.com/dosytKR>

Instagram «Досить труїти Кривий Ріг»

URL:

www.instagram.com/stop_poisoning_kryvyi_rih

ЯКІСТЬ ПОВІТРЯ У РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ

ДТКР за фінансової підтримки Європейського Союзу випустила мобільний застосунок «Дихай, Дніпропетровщино». Це простий та зрозумілий інструмент, який у доступній формі та реальному часі надає інформацію про якість повітря та надсилає Alarm-сповіщення у разі її погіршення.

Серед функцій застосунку:

- 1) Оповіщення про якість повітря** згідно сучасної методології ЄС та настанов ВООЗ
- 2) Конкретні рекомендації щодо ваших дій** на випадок різкого погіршення якості повітря
- 3) Корисні інформаційні матеріали** про вплив забруднення повітря на здоров'я населення
- 4) Інтерактивна мапа якості повітря** та перегляд діаграм якості повітря згідно методології Українського індексу якості повітря UAQI

Будьте в курсі стану повітря в вашому районі!

Для завантаження мобільного застосунку відскануйте цей qr-код.